

«... շիսուեն (ամ = 49 տարի), էջ 319. Առաժու-
ղիս կ'իշխէ «միով ամառ պահանք է պահել» (19 տարի),
էջ 390. Գորիաթոս «մի ամառ պահանք է պահել»
(29 տարի), էջ 319. «Կապիս ամառ երկու պահանք
է պահել» (28 տարի), էջ 390. «Եւ ըստ նմանէ Նի-
կանդրոս ամառ երկու պահանք է պահել» (= 38 տարի).
«Յետ ունեւոյ Սիդրուայ միով պահ է պահել» (= 29 տարի),
էջ 371. «Յետ նորա Աղբաս միով
պահ է պահել» (= 39 տարի)... ապա Կապ-
իս երկու պահ է պահել» (28 տարի):

Այս օրինակներու հետ առնչութիւն չունի
հարկաւ Բ. Կորն. ԺԱ. 24 հատուածը, ուր Առա-
քեալը կը պատմէ «ի Հրէից հնգիցս պահանքն
փով պահարբի, երիցս ձաղկեցայ» = $\epsilon\pi\acute{o}\varsigma\ \tau\omicron\upsilon\sigma\upsilon\delta\alpha\iota\omega\nu\ \pi\epsilon\nu\tau\acute{\alpha}\chi\iota\varsigma\ \tau\epsilon\sigma\sigma\epsilon\rho\acute{\alpha}\chi\omicron\nu\nu\tau\alpha\ \pi\alpha\rho\acute{\alpha}\ \mu\acute{\iota}\alpha\nu\ \xi\lambda\alpha\beta\omicron\nu$,
որ կը կրկնուի հետաքրքրական տարբե-
րակով նաեւ Ոսկեբերանի քով «Հնգիցս պա-
հանքն ահա պահարբի փով արբեր, երիցս ձաղկե-
ցար...» (Մեկն. Պաղ. Ա, էջ 383), ըստ որում
այս տեղիքը կ'ակնարկէ Մովսիսական օրէնքը, որ
թղթը կու տար մինչեւ քառասուն անգամ հա-
րուածել ամբարիշտը. «նստուցեն զնա (զամբա-
րիշտն) առաջի դատաւորացն եւ հարցեն զնա...
թուով քառասուն» եւ այլն (Բ, օր. ԻԵ., էջ 3).
այս օրէնքը յարգելու համար վերջին դարերու
հրէաները հարուածը մինչեւ 39 կը հասցընէին:

Հ. Ա. ՎԱՐԳԱՆԵԱՆ

ՄԱՅԵՆԱԽՕՍԱԿԱՆ

1. JOSEF SCHÄFERS: Eine altsyrische anti-markionitische Erklärung von Parabeln des Herrn und zwei andere altsyrische Abhandlungen zu Texten des Evangeliums. Mit Beiträgen zu Tatians Diatessaron und Markions Neuem Testament von Dr. Theol. et Phil. — Münster i. W. 1917 (ի Neutestamentliche Abhandlungen, herausgegeben von Prof. Dr. M. Meinertz, VI. Band, 1. bis 2. Heft).

Եփրեմի գործոց Բ. հատորին մէջ կայ
բովանդակուած «Թարգմանութիւն աւետարանի
զոր արարեալ է Տեառն Եփրեմի խորին ասորւոյն
գլխակարգութեամբ գրութիւն մը՝ գործ ան-
տարակոյս դասական չորրորդ դարու (էջք 261—
345): Գրութեանս տարօրինակ ոճը հետա-
քրքրած էր արդէն ժամանակին բանասէրները
ու Burkitt առաջին անգամ նկատած էր թէ

այս հատուածը չէր կրնար Եփրեմի վերաբերիլ.
The style is not very like S. Ephraim's,
and the number of direct quotations from
the Scriptures in far larger than we should
expect to find in a genuine work of his
(Evangelion da-Mepharreshe, II, 189): Ասոր
յաջորդած էր երկրորդաբար՝ մանր քննութիւն
մը Preuschenի կողմանէ, որ նշնպէս անըն-
դունելի կը գտնէր Եփրեմի անուան վերա-
գրել աւելցուածային այս գրութիւնը (հիմնէ
Eine altkirchliche antimarkionitische Schrift
unter dem Namen Ephraims, Zeitschr. für
die neutest. Wissenschaft 1911, էջ 243ff.).
Այս մասին վերջին ու հիմնական ուսումնասիրու-
թիւնը կու տայ մեղի ահա Schäfers, որ —
կը շեշտենք ցաւով — այնքան աշխատեցաւ
լաւագոյն գործ մը արտադրել ու չկրցաւ
— աւաղ — տեսնել փառաշուք պսա-
կումը մանրակրկիտ իր այս աշխատասիրութեան
(† 29 Հոկտ. 1916՝ Մուսուլ):

Schäfers մղուած ներքին համոզե-
լ պատճառներէ, գրութիւնս երեք զանազան հա-
տուածներու կը բաժնէ, հատուածներ, որոնք
թէ ոճով եւ թէ բովանդակութեամբ իրարու
այնքան աննման են որ պէտք է անպատճառ ըն-
դունիլ ինչպէս հեղինակութեան, նշնպէս նաեւ
հեղինակի տարբերութիւն: Եւ իրօք Վենետիկ
պահուած եփրեմեան X օրինակ մը կը ծանշայ
արդէն այս տարբերութիւնը՝ տպագիր օրինակին
«Թարգմանութիւն աւետարանի» գլխակարգու-
թեան դէմ երեք զանազան բաժանումներ ներ-
կայացընելով. «[1] Ընդդէմ Մարկիոնի, որ
ասէ ոչ իմիք նման եւ [2] Մեկնութիւնս յա-
ռակս աւետարանչացն եւ [3] ի վախճան գալ-
ստեանն տեառն» (տես ի փրեմ, Ա, Յառաջա-
րան, էջ 8): Արտաքին այս երեւոյթին կու գայ
կը միանայ նաեւ հետեւեալ իրողութիւնը, մինչ
առաջին ընդարձակագոյն հատուածին մէջ
(Ընդդէմ Մարկիոնի), էջ 261—314, աւե-
տարանի յառաջերկր թիւները միշտ «տէր մեր»
անունով են, ուր չկայ երբեք «փրկիչն մեր»
ձեւը (հիմնէ նմանեցոյց տէր մեր 265, նմանե-
ցուցանէ տէր մեր 266, ասէ տէր մեր 269, վասն
ապառաժին զոր ասաց տէր մեր 277, կոչեաց
տէր մեր քաղաք 285 եւ այլն), երկրորդ հա-
տուածին մէջ («Արդ երկիցուք», էջ 314. —
«վայել է առաջնորդութիւն», էջ 323) կը սկսի
երեւալ գործածութիւնը «փրկիչն մեր» ասու-
թեան (հիմնէ էջք 314, 315, 323 եւ այլն),
նշնպէս նաեւ երրորդ հատուածին մէջ (323—

345), ուր սակայն աւետարանիչներն ալ իրենց անուններովը կը յիշատակուին: Յետոյ մանրամասն քննելով հատուածներու բովանդակութիւնը ու գրական արուեստը՝ Հեղինակը կը մերժէ Եփրեմի ընծայել գրութեանս երեք տարբեր հատուածներն ալ: Preuschenի կարծիքին դէմ՝ թէ գրութեանս ասորի բնագիրն ալ յոյն նախաբնագիր մը ունեցած է՝ կը կանգնէ ուժեղ ապացոյցներ ու կը հաստատէ թէ գրութեան առաջին հատուածին նախաբնագիրը եղած է միայն ասորերէն (էջ 219), որուն terminus a quoն է Տատիանոսի Համաբարբառը, իսկ terminus ad quemը Ջգօնի Ճառերէն յառաջ: Հնագոյն գործ մը հետեւաբար՝ ծնած ասորի քրիստոնէութենէն եւ գործ մը անոր համար այնքան կարեւոր, վասն զի Տատիանոս Համաբարբառին համար միակ վկան է, որ կը ներկայացընէ մարկիոնեան աստուածաշունչի ձեւաւորումը՝ ասորի լեզուական տարազին ներքեւ (էջ 225): Երկրորդ հատուածը, կը գրէ Schäfers, կարելի է աւելի հատկոտոր մը անուանել, վասն զի սկզբնաւորութիւնը գլխաւորաբար պակասաւոր կը թուի. գրութեան ժամանակն է 430էն առաջ, անորոշ հեղինակութիւն մը, զոր Եփրեմի անուան ընծայել բացարձակապէս անկարելի է (էջ 226), նմանապէս երրորդ ճառական հատուածը (էջ 228):

Այսքան հնաւանդ ու այսքան հետաքրքրական գրութիւնը արժանի էր իրապէս եւրոպական լեզուի մը թարգմանելով՝ յանձնել արեւմտեայ բանասէրներու ուշադրութեան: Bardenhewer հրաւեր կարգացած էր արդէն հայերէնագէտներու՝ որ յանձնառու ըլլան կարեւոր այս ձեռնարկին. Eine genauere Erforschung, Übersetzung und Bearbeitung der Erklärung des Evangeliums wäre allerdings sehr wünschenswert und anscheinend auch lohnend (Gesch. der altkirchl. Literatur, Freiburg i. B. 1913, Ա, էջ 315): Այս խօսքերէն ու Vogelsի քաջալերանքէն մղուած՝ ձեռք զարկաւ Schäfers գործիս թարգմանութեան, քննադատութեան եւ մեկնաբանութեան ու — ըսենք ուրախութեամբ — յաջողապէս գլուխ հանեց ձեռնարկած իրապէս դժուարին իր աշխատանքը: — Թարգմանութիւնը եղած է գրեթէ բառական, մանաւանդ թէ շատ տեղ, կարելի է ըսել, ստրկական գլխաւորաբար այնպիսի տեղեր, ուր հայերէն բնագիրը անհասկանալի ու մթին հատուածներ կը բովանդակէ: Նման պարագաներու մէջ ի

հարկէ լաւագոյն էր նախընտրել մթին ու անորոշ թարգմանութիւն մը, քան թէ սահուն գուշակեալ կայական բնագիր մը: Հայերէն օրինակին վերպակները խնամքով սրբագրուելով՝ բնագիրը շատ տեղեր ստացած է իր նախկին պայծառ կերպարանքը. աւելորդ պիտի չըլլար հոս յառաջ բերել կարեւոր սրբագրութիւններու ու դիտողութիւններու մէկ ցանկը, որ բնագրաքննութեան համար ունի անտարակոյս իր շահեկանութիւնը:

Էջ 261 (տպ. Վենետ.) «Բարբառէլ» ուղղէ «Բարբառէլ», անդ «ան-անէլ» ուղղ. «ան-անէլ», անդ «Պերնէ-Ենէրէրն» աղծատուած ձեւը proevangelion բառին, զոր կարգաւոր է «Պերնէ-Ենէրէրն»: — Էջ 262 «նման է շինուածոյ, բիւն, հանդերձի», Preuschen թարգմանած է μεσση (էջ 246), միջդեւ պէտք էր ըլլար բիւն: — Էջ 264 «անբարեւ եւ Ենէրէրն հասցեն նման» ուղղականի վերածելու է, ըստ էջ 277 «հասին անբարեւ եւ Ենէրէրն»: — Էջ 264 «մեր հասարակութիւն» ուղղէ «հասարակութիւն»: — Էջ 265 «եւ իբրեւ յաճեցեցէ» «յաճեցեցէ»: — Էջ 268 «կէլ համեմատեցես» ուղղել «կէլ», նոյնպէս էջ 271 «գտան Բարբառէլ» փոխէ ընդ. անց: — Էջ 272 «զգեցցուք զնա իբրեւ զպատմութեան փառաց եւ նորոգէն կայքուր զնա», նորագիրը կը համարի S. բառ մը որ ոչ մէկ տեղ մեկնուած է եւ որուն կազմութիւնը անհասկանալի է իրեն ու լաւագոյնի պակասէն կ'ուզէ կարգաւ «նորոգէն», որ նոյնպէս ինձի անընդունելի կը թուի: — Էջ 275 «չորանն Հրեաստանաց եւ շինակէն Երուսաղէմի» ուղղելու է զորանն... եւ շինակէն՝ այլազգ շատ անիմաստ է հատուածը, տես սակայն էջ 342 «այսպէս ասիցեմք շինակէն զգիշերն ամենայն», դարձեալ «եղբայր շինակէն ասիցէ», էջ 342: — Էջ 275 «պաշտէ» ուղղէ «պաշտէ», տես դարձեալ էջ 287 նոյն վերպակը: — Էջ 281 «ի վերայ արծաթեղէն իշտեղի» ուղղէ «իշտէլ»: — Էջ 282 «է նմանէլ» «նմանէլ»: Zur Not kann aber auch wohl նմանէլ stehen bleiben, բնու: — Էջ 283 «հարբէր նման ասէլ» կարգաւ զատ զատ «հարբէր»: — Էջ 282 գիտել կու տայ S. թէ «եցոյց մեղ թէ երբն արքայութիւն իցէ» եղծուած է: — Էջ 284 «եւ որ ոչն երեւի» կարգաւ «երեւի»: — Էջ 285 վասն հարբէլ թուոյն, ուղղէ «հարբէլ»: — Էջ 289 «յորում իցէ հազար ավին պղղի» ի հազար հազար չափով, եղծ հատուածը կը թարգմանուի an dem tausend Handbreit Weinberg sind mit je tausend an Wert... համեմէ ծանօթ. 1: — Էջ 290 «ակաւ-

սարեկ լինի ուղղէ «լինի» — էջ 292 «ոչ եթէ յարմարն նորա երթան» ուղղելի «յարմար» — էջ 295 «փոխանակ զի «է-ր-ր» դուք զըթցեիք խեթ կէիք», կը թարգմանէ geistliche Führer = spirituales, ՀԲ. բառս կը մեկնէ «ուժաւոր, հզօր, հարուստ զօրութեամբ», որ ad hoc մեկնութիւն մըն է. ամէն պարագայի մէջ «է-ր-ր» բառին մէջ երեք բառ կայ պահուրտած, որոնցմէ երկուքը եղծուած են. ծանօթ. 5: — էջ 296 «ամենայնիւ հաւասար են առջի մարգարէութեանն» կարգաւ հաւասար է առջին...: — էջ 299 «եւ խաշն հաճի եւ փոխի» շոյն Ղարանու լինիցի», կարգաւ «հաճի փոխի» այն Ղարանու: — էջ 299 «որ նկարեցան ի Յաւիթ հովուութեան» ուղղէ «ի Յաւիթ»: — էջ 306 «եւ յիշեցեր դու զաւուրս» աւելցուր «եւ ոչ յիշեցեր...»: — էջ 311 «այլ քանզի Սահայ աւրհնեաց Վարդապետ» կարգաւ «Վահայ աւրհնեաց Վարդապետ»: — էջ 313 «ով Տէր Աստուած տեսան իմ» Աբրահամը, կարգաւ է «իմ»: — էջ 314 «որ վասն նորա եր» կարգաւ «էն»: — էջ 320 «եւ զայս դարձեալ կատարեալ աշակերտութեան ասաց աւելցնելով կարգաւ է «վասն կատարեալ», համտէ էջ 321 «եւ զայս դարձեալ վասն կատարեալ» եւ այլն: — էջ 322 «աբի տեղի արա սմա» գիտել կու տայ Տ. թէ Preuschen նոտագիրը ἀνθρωπε = ὁվ մարդ, թարգմանած է, որ սակայն «յառնեմ» ին հրամայականն է: — էջ 326 «Բռնիւր-սրեղծ» կը թարգմանուի den Hartnäckigen կամ den plumpen Betrügnern? — էջ 327 «ի վերայ ամենայն Աստուածոց եւ պաշտօնեայ» Դանիէլի վրայէն կը սրբագրուի «պաշտօնաւ»: — էջ 328 շուրջ դործեցան նոքաք ուղղէ «որ» անդ, «անուանեալ կոչի ապրումս» կարգաւ «ապրում»: — էջ 330 «եւ զայն իսկ այս» է ինչ ի սմանէ, փոխանակ «զայն» ի կարգաւ է «այն» անդ «այնի որ իմանայ» յայնմիկ իմացի, նոտագիրը թերեւս սրբագրելի է «այն իսկ» անդ «վասն տեսան Թերս» կարգաւ «Թեր»: — էջ 331 «բ չեն արժանի» ուղղէ «որ չէ արժանի»: — էջ 332 «արգելեալ եւ փոխել» կարգաւ «փոխել»: — էջ 335 «շուր պատուեցին զմեզ ի միամտութեանց» կարգաւ է «որ» անդ «յանձն եղև նոցա» ուղղելի «յանձն եղև»: — էջ 337 «բոս Բարոսիւն» կարգաւ «բոս Բարոսիւն»: — էջ 337—338 «յաւետիս անդր իբր» կարգաւ «իբր»: — էջ 338 «զմտաւ ամեղով... ի նշան եւ ի նմանութիւն նոցա եւ ի նմանութիւն...» կը կարգայ նշան... զնմանութիւն... զնմանութիւն: — էջ 340 «որ աղբիւրն է այն լուսնայ» արդեօք «լուսնայ» պիտի չկարգացուի կը հարցնէ Տ.:

Սրբագրութիւններու ու գիտողութիւններու շահեկան այս շարքին մէջ կան նաեւ այնպիսիներ՝ որոնց չնք կրնար ի հարկէ լիուրի հաւանութիւն ցոյց տալ եւ որոնց մասին ունինք մեր անձնական գիտողութիւնները:

1. «Տեսան Եփրեմի Խորէն Ասորայ», էջ 261 (գերմ. թրգ. էջ 3) կը թարգմանուի der tiefgründige Syrer կամ լատ. doctor profundus. Հեղինակը կը մերժէ շատ իրաւամբ թէ Preuschen ի hochgelehrte Assyrier թարգմանութիւնը թէ Moesinger ղեկնեաւ. Միթաւրեաններու ներշնչութեամբ տուած մեկնութիւնը. chor vel chori vel churin vel chur, quod est syriacum Qorjo (Evang. concordantis expositio, էջ 1, ծանօթ. 1): Տ. պէտք էր հաստատուն բռնել ու նախընտրել der Niedersyrer թարգմանութիւնը որուն այնքան յաջողակէս անդրադարձած է եւ զոր սակայն ուրիշ վիպյութիւններու չգոյութեանէն չէ համարձակած բնագրին էջ ներմուծել. Նորայրն է որ նկատած է «Խորիւն Ասորիք» իբրեւ Coelésyrie, համտէ «քաղաք Խորիւն Ասոր» Սափ. ԺԺ, էջ 13. «Խորիւն Ասոր» Միջագետաց, Միք. Ա., էջ 396—397. «ի կողմանս Խորիւն Ասոր» Սափ. Գանձակ., էջ 227. «յորմէ Խորիւն կամ Խոր Ասոր» կը կոչուի ծնեալն ի նմին աշխարհի (Վորիւն Վարդապետ, էջ 403. տես նաեւ Կ. Տէր-Մկրտչեան, Կնիք Հաւատոյ, Էջմիածին 1914, էջ XL): — 2. «Գրունս եկեղեցւոյ ինիւլ», էջ 263. քիչ մը վար «ինիւլ մեզ զգրունս եկեղեցւոյ» նոյնպէս, էջ 266. «ինիւլ մեզ զգրունս նորա», էջ 298. «ինիւլ դուք ամենեքին զգաւթիս իմ այնուհետեւ մի յաճախեք» գիտել կու տայ Տ. թէ նոտագիրը ասորի բացատրութիւն մըն է ܐܕܝܢ ܐܠܥܝܪܐ, եւ սակայն կը հանդիպինք այս բացատրութեան նաեւ այլուր, ուր դժուար է ընդունիլ ասորի աղբիւրութիւն, համտէ Նորայր (Վորիւն Վարդապետ, էջ 458): — 3. «Մոռանա՛մք մեր զանապատութիւն մեր», էջ 268. կը թարգմանուի ոչ այնքան ուղիղ unsere Unadligkeit, մինչ նոտագիրը կը նշանակէ առաւելագէս «աղքատութիւն» համտէ «քան զամենայն որ անապատ էին աշակերտքն», Ոսկ. Մտթ. Ա, էջ 664. «անապատ զոգիսն տեսանել», Ոսկ. Պաւլ. Ա, էջ 112. «որ բռնաբար յանապատէ հանիցէ, Եղն., էջ 28. «զայս պարտի ամեղ զմտաւ ագահն անապատիւր» Բարս. Վեց., էջ 143. որուն ուրիշ մէկ ձեւն է Բուղանդայ «աղաւթիւր» ինիւլ, էջ 138. տես նաեւ «անապատ» իբրեւ «աղքատանամ», տկարանամ՝ «Եւս քան զեւս ոգին անապատի եւ տկարա-

նայ, Ոսկ. Պաւլ. Ա., էջ 112. «ուսիմ միշտ եւ
անաւանդի առ սակաւ սակաւ», անդ, էջ 143.
այլուր ուղիղ թարգմանած է «անաւանդ», էջ 295.
«անաւանդի քնդ հարուստ... անաւանդի առ ոտն
հարկանէիք» = schwach, էջ 48: — 4. «Ոչ
եթէ ի վերայ միոյ ապառաժուտ տեղւոյն լը-ծա-
նի», էջ 277, կը թարգմանուի verteilen sie sich
nicht allein über den felsigen Ort, մինչ լը-
ծանին հոս ասորի աղղեցութեամբ կը նշանակէ
անգիտի, համետ «նա ինքն մտցէ լը-ծոյն որպէս առ
Մարիամն եւ ապա լը-ծոյն նորա», Եփրեմ. Բ.,
էջ 84. «աստուածութիւն նորա ի միտս Շմաւոնի
լը-ծեալ էր», անդ, էջ 188. «մի ասիցես թէ ոչ
լը-ծաւ սուրբն յարգանքի անդ», անդ, էջ 229.
«լը-ծաւ նա առ Տուբիա... լը-ծաւ ի տան քում»,
«Եւսեբ. Եկ. պատմ.», էջ 62 եւ այլն: — 5. «Զի
ոչ զկէս առաջնոյն առնու», էջ 286. պէտք է
ուղղել պարզապէս «անշի զկէս...»: — 6. «Սա-
տակելոց էր Աստուած զտունին առաջին իբրու
զմարդիկ իւր-բար-անի», էջ 290. S. կը թարգ-
մանէ wie Menschen eine Korda-Pflanze ու
կը ծանօթագրէ. այս թարգմանութիւնը առա-
ջարկ մըն է պարզ. «իւր-բար-անի» չկայ ոչ մէկ
բառարանի մէջ. բարդութեան երկրորդ մասը
ծանօթ է «բար-անի» = Pflanze, իսկ առաջին մասը
«իւր-բար» անգիտ է. արդեօք ասորի Խո = ricinus
communis բառը ծածկուած է բառիս ներքեւ.
եւ կամ աւելի հաւանական կարգաւ «իբր զմար-
դիկ իւր-բար-անի» = indem er die Menschen
eine Pflanzung nennt, էջ 42, ծանօթ. 2: Ինչ-
պէս կ'երեւի պարզ սխալագրութիւն մը մղած է
Հեղինակը նման երեւակայութիւններու. ինչպէս
Նորայր զիտած է (Բառարանութիւն, էջ 31)
ՀԲ. արդէն խնդրական եղծ այս բառը ընթերցած
է «ար-բար-անի», որ կը նշանակէ «նորասունկ»,
կամ «մատաղատունկ», ինչպէս նոյն տեղ կ'իրար-
կուած է «այդի Նոր-բար-անի», էջ 289. «ի մարաղ-
բար-անի շառաւելէ անտի», էջ 290: — 7. «Թող-
յէ... զմայր իւր եւ զհետ երթիցէ շինել իւր»,
էջ 304. նախագատութեան այս ձեւը (զոր այլուր
ալ գործածած է թարգմանիչը «մոռանայ զողջու-
թիւն իւր շինել», էջ 317. «զգանձս բերանոյ
իւրոյ զնոր-բար-անի», էջ 321. «ցուցանէ նոցա
ճանապարհ զլիւծանի», էջ 334) հիմ բռնելով S.
շատ տարօրինակ ենթագրութիւններու մղուած է
բնդարձակ ծանօթագրութեան մը մէջ, զոր ամ-
բողջապէս ջնջելու է. իբր թէ անսովոր այս
շարագատութիւնը պարզապէս ծագած է իբրեւ
յետասմուտ յաւելուած մը, մինչդեռ նախապէս
«շինել իւր» գոյութիւն չունէր բնագրին մէջ:

Համաձայն մարկոնեան բնագրին (էջ 213—217):
— 8. «Եղբարս եւ քեռ», էջ 308. ուղղելի կը
համարի S. «եւ-ք» = Mutterbrüder, լաւագոյն
չէր միթէ կարգաւ «քեռ» եւ թարգմանել
Schwester: — 9. «Գրէիք ի վերայ մեր հոգին
սուրբ», էջ 316. S. կը գրէ «կարգա գրէիք, վասն
զի չկայ գրէիք ձեւ մը կամ նաեւ գրէիք», եւ այլն.
այստեղ սրբագրութիւն փորձել շատ յանդուգն է
երբ մանաւանդ կը յիշենք Այտարնեանի դիտո-
ղութիւնը. «եթէ ի՞նչ ծորգութեան նախնական ձեւը
մտածուի եւ, եւլ եղած ի հնուց, նոյն ձեւին
մնացորդները համարուելու են գրէի, գրէիք, ք-
եւ, քեւ, քեւ, թաւալէր եւ գրէիք»,
երկէնքի զի ծնանիցի, ոչ քաղ-քեւ, մի իւնչեւ»,
եւ այլն (Քերակ. Հայկազն. լեզուի, էջ 414—415),
հաջուագիւտ այս օրինակներէն մին է ահա նաեւ
գրէիք: — 10. «Քննեցի եւ ընտրեցի զսուր-
թիւն եւ պնդութիւն իւր-բար-անի» էջ 336.
նոտագիրը կ'ուզէ S. ուղղել «իւր-բար-անի» =
իրեւ eines jeden, առանց միտ դնելու որ դա-
սական հայերէնի հոգւոյն հակառակ է «իւր-բար-
անի» հոլովել, համետ ձեւ. նստաւ իւր-բար-անի-
քի վերայ նոցա, «մարմինը իւր-բար-անի» եւ տր.
«ողջոյն տուր սիրելեաց իմոց իւր-բար-անի» յանու-
անէ, «բաժանէ Տէր իւր-բար-անի» տես Այտար-
նեան, անդ, էջ 282:

Schäfersի երկրորդական դիտողու-
թիւններն ու ծանօթագրութիւնները կը ձգենք
տրամադրութեանը անոնց, որոնց պիտի վիճա-
կուի ապագային զբաղել Եփրեմի գործոց
քննական հրատարակութեամբ:

Հ. ԵՐԻՍՏԱՆԿԵՍ ՎԵՐԿԵՆԵԱՆ

2. Revue des Études arméniennes. Tome premier, Fascicule 1. Paris, imprimerie nationale. Librairie Paul Geuthner, Rue Jacob 13 (VIe), 1920.

«Հայերէն ուսումնասիրութիւնները չունե-
ցան երբեք տեւականապէս եւրոպական լեզուով
խմբագրուած պարբերութիւն մը. եւ սակայն՝
հարկ է գիտնական հասարակութեան ներկայա-
ցրենել զանոնք մատչելի ձեւի մը տակ: — Հայաս-
տան բնականաբար պատմութեան մէջ երբեք
չկրցաւ ինքնատիպ մեծ քաղաքակրթութեան մը
կենդան հանգիստանալ եւ ազգային պատմական
ինքնուրոյն դէպքերը թոյլ շտուին իրեն՝ իրմէ
գուրս ալ լայնօրէն ճառագայթելու: Սակայն եւ
այնպէս երբեք արհամարհելի վիճակի մը մէջ դա-
տապատրուած չմնաց Հայաստանի արտաքին գոր-